

Mariano Andreu. Moda i decoració

Esther Garcia-Portugués

Historiadora i Crític d'Art (ACCA i AICA)

info@arsnostrum.com

Recepció: 10/11/2018; Acceptació: 12/12/2018; Publicació: 10/10/2019

Resum

Andreu es va distingir per l' exquisit, l' elegància i el bon gust en el vestir. També destacà com a dissenyador de vestuari i escenografies per a grans companyies de teatre com les del Ballet de Monte-Carlo i el Memorial Shakespeare Theatre, dirigides per Michel Fokine i John Gielgud. No menys important fou la seva aportació al món de la indumentària i la decoració d'espais, col·laborant en diferents revistes especialitzades com *Town & Country*, *Aux Trois Quartiers*, *Le Figaro Illustré*, *Art et Décoration*, etc., o bé sent-ne notícia per les seves creacions.

Paraules clau: Mariano Andreu, revistes de moda i decoració, moda, decoració, teatre.

Resumen: *Mariano Andreu. Moda y decoración*

Andreu se distinguió por su exquisitez, elegancia y buen gusto en el vestir a lo largo de su vida. También destacó como diseñador de vestuario y escenografías para grandes compañías de teatro como el Ballet de Monte-Carlo y el Memorial Shakespeare Theatre, dirigidas por Michel Fokine y John Gielgud. No menos importante fue su aportación al mundo de la indumentaria y la decoración de espacios, colaborando con sus diseños en diversas revistas especializadas como *Town & Country*, *Aux Trois Quartiers*, *Le Figaro Illustré*, *Art et Décoration*, etc., o bien siendo noticia por sus obras.

Palabras clave: Mariano Andreu, revistas de moda y decoración, moda, decoración, teatro.

Abstract: *Mariano Andreu. Fashion and decoration*

Andreu distinguished himself by his exquisiteness, his elegance and good taste in dress. He also stood out as a costume designer and set designer for large theatre companies such as the Ballet de Monte-Carlo and the Memorial Shakespeare Theatre, directed by Michel Fokine and John Gielgud, among others. However, and no least important, was his contribution to the world of fashion and decoration, where he collaborated with his designs in various specialized magazines such as *Town & Country*, *Aux Trois Quartiers*, *Le Figaro Illustré*, *Art et Décoration*, etc., or being news for his Works of art.

Keywords: Mariano Andreu, fashion and decoration magazines, fashion, decoration, theatre.

A les primeres dècades del segle XX sorgí la moda que es denominà *Sportmen* i *Sportwomen* vinculat a una manera de vestir i de viure que corresponia a una tipologia de personatge desenfadat, actiu, esportiu, però que en actes socials i festes nocturnes requeria i havia d'exhibir altre tipus de vestuari. Un guarda-roba que havia d'estar proveït d'un vestit per a cada ocasió i hora del dia per poder assistir a còctels, exposicions i festes, o bé anar i participar a les curses de cavalls, cotxes i motocicletes, caceres, diverses modalitats d'esquí, i en alguns casos de l'equipament idoni per pilotar una avioneta. Per tant, homes i dones de l'alta societat d'arreu d'Europa amb ocasió dels seus viatges o estades a estacions balneàries havien de dur als seus baguls una gran varietat d'indumentària per poder practicar diferents esports i alhora assistir als actes socials. En general es tracta d'una societat que es caracteritzà per ser intrèpida, aventurera i arriscada, preparada per afrontar i ser pionera en la pràctica de nous esports, circumstàncies que obrien la porta a més horitzons. Totes aquestes definicions concorren a Barcelona en figures com Madronita Andreu, per destacar-ne una de les més importants e interessants, amiga de Mariano Andreu.

La presència d'aquest tipus de figura comença també a ser freqüent en revistes de moda a nivell internacional.¹ L'espai per on es movia, i sobretot el femení, es torna molt més ampli, compartint o bé competint amb el de l'home. Per dir-ho d'una altra manera, la dona ara no té fronteres ni limitacions de gènere, i sovint elles en són les protagonistes.

Fig.1. Retrat de Madronita Andreu Miralles (1912). Col·lecció privada (Garcia-Portugués 2019, cat. n° 49).

1. Per exemple, a París, les revistes *Aux Trois Quartiers* i *Le Figaro Illustré*, a Nova York, *Town & Country*, etc., i al nostre país *Gran Mundo*, per citar-ne una. D'altra banda, recentment hi ha hagut un interès especial a Suïssa per visualitzar la tipologia de *sportwomen*, centrada entre els anys 1918 i 1940 a la revista *Sur-la-Terre* que inclou diverses fotografies de Gabrielle Chanel portant diferent vestuari d'acord amb l'activitat esportiva a la que està present (Borri 2018). També l'exposició *L'Air du temps. L'art de la modernité (1900-1930)* a la Galerie Artvera's de Ginebra, del 27 d'abril al 28 de juliol de 2018, ressenyada per la revista *Cote* (2018) ressalta aquest tipus de figura. Així mateix el vincle d'unir la moda i l'art torna a ser evident pel nombre d'exposicions que es realitzaren l'any passat a Europa informació recollida per Laura Sangrà en *Ara*, 18 de juliol 2018, p.4 i 5.

En els reportatges ocupen un lloc principal, mostren les seves afeccions i com passen diàriament el seu temps, exhibint el vestuari idoni per a cada ocasió reproduït a les il·lustracions a tota la plana de les revistes, posant en relleu les darreres tendències de l'alta costura parisenca. Per exemple, sota el títol «Sports and fashion: the winning match» la revista *Sur-la-terre* recollia les paraules de Gabrielle Chanel reivindicadora del dret de la femina al moviment:

«Cavalière émérite, golfeuse, skieuse, amatrice de pêche, de yachting et de chasse, Gabrielle Chanel eut, avant tout le monde, l'intuition du sport dans la mode». Segons les seves paraules «J'ai inventé le costume de sport pour moi; non parce que les autres femmes faisaient du sport, mais parce que j'en faisais. Je ne suis pas sortie parce que j'avais besoin de faire la mode, j'ai fait la mode justement parce que je sortais, parce que j'ai, la première, vécu la vie du siècle».

L'any 1913 Gabrielle Chanel obria una botiga a Deauville «où elle remarque les marinières en jersey des pêcheurs. Au-delà de toute discipline sportive, c'est cette découverte qui confirmera le sports-wear comme partie intégrante du vestiaire féminin».

L'any següent presentava la seva col·lecció i manifestà: «Moi qui aime la femme, j'ai voulu lui mettre des costumes dans lesquels elle soit à l'aise, avec lesquels elle puisse conduire une voiture et qui, en même temps soulignent sa féminité, des robes qui épousent ses corps» (Borri 2018:46-50).

Es posa de moda l'elegància funcional, posant-se d'acord firmes de l'alta costura i esportistes amb la idea d'alliberar el cos i així optimitzar els seus resultats. En el sector dels accessoris Émile Hermès s'afegia incorporant tot una sèrie de complements inspirats en l'esport i s'adapta als nous temps «du cheval à l'automobile» presentant articles «de maroquinerie et de bagatges... élargit sa gamme aux nouveaux sports comme le golf». Altre marca històrica és Lacoste, darrere està René Lacoste «la légende du tennis surnommée à l'époque l'Alligator» (Borri 2018:46-50). Aquests són alguns exemples de *sport-men* i *sport-women* o tipologia d'home i de dona que es movia en les altres esferes socials, passant a ser un model en les primeres dècades del segle XX i implantant tant ells com elles una moda i manera de viure i de vestir.

Justament, Mariano Andreu s'afegí a recrear aquesta visió esportiva i moderna, evocant al mateix temps i sovint el caràcter festiu i galant del segle XVIII, amb un bon nombre de contribucions, dissenys que donen testimoniatge d'una vida luxosa i plaent. També, les natures mortes de l'any 1938 feien honor a aquesta diversitat d'activitats esportives a les

quals només una elit hi tenia accés (fig. 2, 3 i 4). Un món que es veurà irreversiblement afectat després de la Segona Guerra Mundial, passant a ser restrictiu i accessible a esferes socials molt altes que ho viuran de forma reservada i exclusiva. Un món d'elit que tornarà a aparèixer amb força al segle XXI, amb nous personatges multimilionaris sorgits amb poc temps i als quals, a diferència dels rics d'abans, no els importarà exhibir la seva fortuna en les xarxes socials, fent del diner i del mode de vida la seva principal targeta de presentació, banalitzant l'exclusiu glamur del segle anterior.

Per tant, no sols es parla d'una manera de vestir sinó també d'un sistema de vida en la que tota una sèrie de complements i objectes eren essencials, des de pipes a paraigües, parasols, cinturons, mocadors, guants, barrets, sabates, cofres, joies... i tot tipus d'indumentària per a cada ocasió. Una manera d'entendre la vida que també afectà a l'habitatge amb notables innovacions i modernització que s'adequaren als nous temps. En tota aquesta ambientació també trobem Andreu fent les seves aportacions en el camp de la decoració d'interiors amb miralls, quadres, làmpades, varietat d'objectes i bibelots.

Les primeres experiències

A Mariano Andreu, de ben petit, li va atraure l'elegància de la mare, també el mobiliari que havia a casa seva, especialment el gran mirall del saló, i així ho palesà a les memòries.² L'atracció per la dona passà de la mare a un trio de dames admirades que el formen "Merceditas", futura marquesa de Marianao, Madronita, la filla del Dr. Andreu, i Teresa, la dona del joier Joan Valentí. Enamorat de totes elles per llur distinció, pel port elegant i per ésser posseïdores d'un caràcter fort i decidit. Dones que retratà: unes *sportwomen*. Madronita Andreu fou descrita com «la adorable sportwomen catalana...» quan Vicente Solé de Sojo, d'*El Día Gráfico*, entrevistà Andreu en el estudi-taller de l'artista.³

La passió d'Andreu per la moda començà al viatjar a Londres, l'any 1907. Es convertí en un visitant assidu de botigues d'objectes de regal, de moda i d'antiquaris. S'enlluernà davant del luxe exhibit als aparadors dels establiments londinencs a Holborn, Kingsway, Oxford, Regent's Street, Shaftesbury Avenue, Leicester Square, Charing Cross Road, Strand, Pall Mall i Piccadilly. Sovint es va perdre pels carrers de Gate Street i Humbles, on trobà un munt d'objectes diversos: caixes d'orfebreria, nines, i sobretot les figuretes de cristall tallat Rowlandsons.⁴ També freqüentà els clubs de Pall Mall i els salons de ball

---

2. ADMA 1939-1959. *Empreintes* (Memòries de l'artista).

3. Solé de Sojo, V. (1913), «Hablando con Mariano Andreu», *El Día Gráfico*, 25/11/1913, p.7.

4. ADMA 1939-1959. *Empreintes*:128-130; Garcia-Portugués 2017-b:245-257; Garcia-Portugués 2019:33-40.

Fig.2. Natura Morta (1938). Col·lecció Pere Aliaga Laveda. (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 604).

Fig.3. Natura Morta (1938). Col·lecció Pere Aliaga Laveda. (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 605).

Fig.4. Natura Morta (1938). Col·lecció Pere Aliaga Laveda. (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 606).

de Mayfair, llocs de trobada de joves dandis.⁵

De retorn a Barcelona, sovintejà botigues d'antiquari, on trobà objectes que restaurà i en molts casos incorporà a les seves obres o bé serviren de font d'inspiració per a noves creacions. Elaboracions fantasioses que seran notícia en revistes de moda i decoració parisenques.

La manera de vestir d'Andreu exquisida, curosa i seguint la moda anglesa, fou esmentada per Eugeni d'Ors a *L'Esquella de la Torratxa*, destacant la seva caminada quotidiana pel passeig de Gràcia⁶ i per Solé de Sojo a *El Día Gráfico* (1913:7). El seu amic, l'escultor Ismael Smith, l'havia dibuixat al costat d'altres companys, amb un semblant proper al d'un anglès refinat.⁷ De fet, l'escultor el considerà un model de l'elegància de l'alta burgesia quan l'incorporava l'any 1910 a les vinyetes del *Cu-Cut* acompanyat de dones molt ben vestides i amb tot tipus de complements. O bé, quan el retratava com un veritable dandi.⁸

La seva experiència i participació en els cinc números del setmanari *Foyer*,⁹ la tardor de 1910, és un altre testimoni del seu interès per la moda. La revista recollia notícies sobre representacions teatrals i actes socials rellevants celebrats a Barcelona, però sempre amb una mirada posada en les novetats europees, especialment les de París i sobretot la moda, com així ho fa palès no sols el text sinó també les il·lustracions.

El mes d'octubre de l'any 1913, presentava al Neue Kunst Hans Goltz de Munic un bon nombre de retrats de les seves amigues, però també objectes decoratius esmaltats com bomboneres, joiers i plats, entre d'altres.¹⁰

A rel d'aquesta exposició, Manuel Abril a *Gran Mundo*, publicació subtitulada «Sociedad, Arte, Sport, Moda»,¹¹ ressaltava l'exquisidesa de les peces exhibides i concretament destacava de les retratades l'elegància i la coqueteria subtilment plasmades. Aquesta publicació, d'acord amb aquesta moda internacional de lluir el luxe, destinava un bon nombre de pàgines a reportatges sobre esdeveniments socials i a les activitats de

---

5. Més informació sobre aquests indrets que Oscar Wilde escriví i Andreu va recórrer a Garcia-Portugués 2008-a i sobre la seva imatge de dandi a Garcia-Portugués 2018-b:87-112.

6. *L'Esquella de la Torratxa*, núm. 1754, any XXXIV, 9/8/1912, 520-521.

7. Smith il·lustrava l'article d'Héctor Oriol en *Pequeñas Monografías* amb un fris que representava a uns quants dels seus amics barcelonins caricaturitzats (1911:417-431).

8. Més informació a Garcia-Portugués 2018-a:87-112.

9. *Foyer*, núm.1, 12/10/1910; núm.2, 19/10/1910; núm.3, 26/10/1910; núm.4, 2/11/1910; núm.5, 9/11/1910. Beltrán; Sánchez 2016: 163-178) i sobre la col·laboració d'Andreu (Garcia-Portugués 2014: 142 il.9.

10. ADMA 1913. Exposició catàleg. Concretament, els objectes com plats, joiers i altres esmalts foren reproduïts a *Museum*, núm.7, 1913, p.259-263.

11. (Abril 1914), publicació que sortia quinzenalment com a número aïllat, 15 de junio de 1914 núm 4.

l'aristocràcia espanyola. Concretament en aquest número s'inclouien cròniques sobre moda i esports, sobretot d'hípica, i entrava als palaus del marquès de 'casa Riera' a París i dels ducs de Plasencia per mostrar el mobiliari i la decoració. Es destacable el recordatori històric a la marquesa de Pourtalés i l'anunci del casament de l'infant Fernando a la primera pàgina.

El 26 d'abril de 1914, al Faiança Català s'inaugurava una exposició dels joiers Valentí.¹² El setmanari *Revista Nova* (1914-17), promogut per Santiago Segura, des del mes de maig fins l'agost es feia difusió dels establiments dels joiers decorats amb dissenys d'Andreu. També, fou l'autor del cartell de l'exposició i la propaganda dels tallers dels germans Valentí, Manuel al passeig de Gràcia número 84 i Juan al passeig de Gràcia número 24.¹³ D'altra banda, formant part de la decoració de la façana de la joieria Valentí hi figurava un paner de fruits, disseny que anys més tard ornamentaria els capitells de les Antigues Escoles Franceses de la petita població de Arcangues situada en un turó proper a Biarritz. Aquest turó consta d'església parroquial, cementiri, ajuntament i un teatre a l'aire lliure (fig. 5 i 6).¹⁴

Fig.5. Entrada a la població d'Arcangues.
Foto cortesia de Juan Manuel Valentí Celaya (2019).

Fig.6. Aparador de la botiga (c.1914).
(Garcia-Portugués 2019, cat.nº 97).

12. Prèviament l'any 1912 el Faiança Català havia realitzat una exhibició dels germans joiers junt a l'obra de Ramón de Zubiaurre del 6 al 21 d'abril (Vidal 1999: 111-112).

13. L'arxiu Valentí conserva el full propagandístic de les botigues guarnides per Mariano Andreu. ADEGP 1914. Fotocòpia del cartell de l'exposició. Vegeu el cartell i la publicitat de la joieria a la *Revista Nova* des del núm. 4 fins al 18, del 2 de maig al 6 d'agost de 1914 (Garcia-Portugués 2007-b). La botiga també va sortir reproduïda amb tota la decoració en diversos programes de mà del Gran Teatre del Liceu durant l'any 1922 (BGTLB 1922. Programes de mà).

14. Aquest terreny pertanyia al marques d'Arcangues. El cistell de fruits actualment es conserva a la columna de l'entrada del turó. D'altra banda, els cistells que hi ha a les columnes del teatre són obres posteriors de farà uns vint anys que no tenen res a veure amb l'obra d'Andreu. Agraïm la informació facilitada per Juan Manuel Valentí Celaya.

Andreu és notícia en el sector de la moda i decoració

El seu casament amb Philomene Ster van Joenhout 'Filo' (fig. 6 i 7), una senyora flamenca de Leuven, culta i molt ben relacionada socialment a París, fou determinant en l'orientació d'Andreu cap a la pintura. Tot i així, l'artista no oblidà mai la seva faceta artesanal que donà un toc distintiu a la seva obra i amplià el seu camp d'actuació artística amb un bon nombre de dissenys per la decoració i la moda (vestuari i complements).

A París, aviat es consolidà com a artista participant en diverses exposicions, primer als *Salon d'Automne* i després a diverses galeries parisenques com Le Portique, Drouet, Druet i Barbazanges-Hodebert, fins i tot va representar l'art francès a la *6ème Exposition d'Art Français Contemporain*, que se celebrà a Tokio i Osaka, l'any 1927. També aquest any a The Claridge Gallery de Londres exposava individualment, i l'any següent traspassava l'Atlàntic i exhibia obra a The New Gallery de Nova York i a partir de 1929 concursava en els premis del Carnegie Institute de Pittsburgh, sent premiat dues vegades, el 1933 per l'*Harlequin* (1931) i el 1939 per *The Duel with One's Self* (1939).¹⁵

Durant aquest periple imparabile d'èxits el seu nom començà a sonar en el camp de la moda i decoració tant en revistes nacionals com internacionals, realitzant dissenys per establiments o bé participant en alguna exposició d'aquesta temàtica.

La «Chronique» d'*Art et Décoration* de gener de 1930 feia ressò de l'exposició d'esmalts d'Andreu que realitzava a la Galerie Drouet de París. Sota el títol «L'émail sur métal» tractava el tema de la renovació de l'esmalt a França en ocasió d'una exhibició d'obres que havia agrupat un bon nombre d'artistes i destacava especialment la qualitat tècnica emprada a *L'Orb* (1910-1914): «Les remarquables travaux de M. Mariano Andreu, ses plats, son haut-relief, L'Aveugle, d'une dimension inusitée, où s'avère une étonnante virtuosité et si précieuse qui permet de les classer parmi les bons productions d'aujourd'hui».¹⁶

Aquesta mateixa revista, en maig de 1932, fent referència a l'exposició a la Galerie Druet, ressaltava d'Andreu «ses dons de décorateur sont certains».¹⁷

Le Gazette des Beaux-Arts publicava un article de l'exposició a René Drouet, durant el mes de gener de 1930. La participació de l'esfaltador sobre metall Ivanhoé Rambosson era qualificada d'excel·lent, per després comentar l'obra d'Andreu «Ses plats en relief, don't l'un, simplement préparé pour la misson, montre les délicats apprêts de l'émaillage, sont fort beaux, mais son groupe symbolique, l'Aveugle, exécuté en trois ans, est extraordinaire.

---

15. Més informació d'aquest període a Garcia-Portugués 2019.

16. «Chronique», *Art et Décoration*, París, gener 1930, p.XI.

17. L. Ch.[L. Cheronnet], «Mariano Andreu a la Galerie Druet», *Art et Décoration*, París, 21/5/1932, p.IV-V.

Fig.7. Mariano Andreu (c.1930)
 AFMA 1930. Foto del artista.

Fig.8. Philomene Ster van Joenhout (c.1914),
 AFMA 1914. Foto de l'esposa d'Andreu.

C'est un émail sur métal composé de trois personnages de plus de deux metres de haut» i després continuava fent palès les dificultats de treballar diferents materials.¹⁸

El matrimoni Andreu (fig. 7 i 8) acostumava a passar els estius a Biarritz. Població coneguda com a lloc de cita de la societat cultural parisenca més selecte, però també de la noblesa espanyola. Màrius Aguilar¹⁹ a *Mirador* sota el títol «Dels 'Poilus' als esnobs o la internacional de butxarisme» comentava com havia arribat la moda d'anar a la platja amb el tors despullat i les cames descobertes en els homes, o com les dones escurçaven les faldilles i les obrien lateralment per ensenyar, fent esment que «la senyora es barreja amb la pecadora» en aquest espai vora mar. Més endavant i referint-se a la presència d'artistes a les platges de Biarritz manifestava que David, Rafael i Appiani no «... haurien mostrat la seva nuesa a la platja com Van Dongen, Fujita i el nostre Marian Andreu... Nosaltres hem contemplat astorats l'anatomia de Marian Andreu, no per ella mateixa, car no és certament apollínea, sinó perquè el pintor Andreu tan mesurat, tan tocat i posat a Barcelona, sofreix a Biarritz una inexplicable transfiguració.» Un exemple més de com l'artista estava a l'avantguarda de les novetats i es movia en cercles selectes.

18. P.B., «Arts Décoratifs. L'Émail Moderne sur metal en France. Drouet», *Chronique des Arts et de la Curiosité. Beaux-Arts*, v.VIII, núm. I, 1930, p.20.

19. Aguilar, M. (1929), «Dels 'Poilus' als esnobs o la internacional de butxarisme», *Mirador*, any I, núm. 41, 7/11/1929, p.3.

Un altre artista, en aquest cas músic, Frederic Mompou, instal·lat a Hossegor, escrivia als seus pares per incidir en que: «... Biarritz està a menys d'una hora, que hi ha bastants espanyols nobles i la família La Cierva».²⁰ De fet, Biarritz estava de moda, era el lloc ideal per a un artista perquè comptava amb un paisatge plenament pictòric com el mateix Andreu manifestà, però sobretot per trobar un públic i una clientela en un ambient receptiu a les innovacions.²¹

Als anys trenta Andreu havia assolit fama com a decorador i era sol·licitat per les més prestigioses i nobles cases parisenques. Un exemple prou evident del seu concurs a festes socials i al mateix temps requerit com artista és el disseny que il·lustrà el menú del sopar amb motiu de l' *Exposition coloniale Internationale de Paris en l'honneur de M. Le Maréchal Lyautey (Commissaire général du Danemark)* celebrada a l'Hotel George V, el 9 de novembre de 1931. El matrimoni Andreu ocupà un lloc rellevant a la taula, entre la noblesa i alts càrrecs de l'exèrcit.²²

Fig.9. Disseny de ventuari
Ball de Beaumont (1931)
(Garcia-Portugués 2019,cat.nº 414)

Beaumont prépare une de ces magies tropicales où l'on voit les conquistadors, le poing sommé d'oiseaux éclatants, suivis d'animaux fabuleux, défilent, au milieu d'un tumulte de fanfares dans des habits royaux dessinés pour Mariano Andreu»²³ (fig.9).

Vertpuys comentava a «La Saison de Paris» de la revista *A Paris* els actes socials més sonats a la capital francesa, l'any 1932. Entre les festes privades més destacades es relacionaven les del marquès Pomereu, les nits màgiques al Palau de la marquesa Casati, el Ball Régence a casa del duc de Doudeauville, l'anunci del que farà «la comtesse Greffulhe, transformera-t-elle, pour un soir, le grand canal de Versailles en une vaste et lumineuse féerie vénitienne», les festes perses de «la comtesse de Chabrillan», la festa de cristall, «du feuillage et des minéraux chez le vicomte et la vicomtesse de Noailles» i molt especialment els preparatius de la festa tropical que s'organitzà a la residència del comte Étienne de Beaumont, sent esmentats els dissenys de vestuari d'Andreu: «le comte Etienne de

20. BNC. Fons Mompou. Cartes de Frederic Mompou als seus pares datades l'11/6/1931 i el 5/7/1931.

21. *La Vanguardia* 2/11/1934, p.11.

22. ADMA 1931. Invitació i menú (Garcia-Portugués 2007-a) i Garcia-Portugués 2019:88.

23. Vertpuys 1932:3. El 3 i 4/10/2012 Christie's subhasta el lot 186 amb cinc esbossos del vestuari Beaumont, tots signats amb data «juin-31» i inscripcions «Bal P.de BeaumontAmitiés».

Aquesta publicació també dedicava un bon nombre de pàgines a les nits en restaurants de moda com el de Polo de Bagatelle, els dinars al club de golf de Saint-Cloud i, en general, l'assistència a molts espectacles parisencs i especialment als privats, que atreïen milionaris nord-americans de Chicago i Detroit per la seva fastuositat.

La seva implicació en el camp de la moda va ser una constant, més dins d'ambients privats que públics, com ja s'ha dit, i tornà a ser evident aquest mateix any 1932 quan dissenyava uns figurins, alguns dels quals es publicaren a la revista americana *Harper's Bazaar*.²⁴

Andreu havia estat notícia a *D'Ací i D'Allà* des de l'any 1925, informant de com vivia i del seu èxit artístic. En el número 170 de 1932 la revista després de recollir temes d'actualitat sobre moda, pentinats, cinema, espectacles, objectes, mobles i decoració, jardins i arquitectures, dedicava un capítol a l'art de tardor de Marian Andreu amb bastants il·lustracions.²⁵ A la revista s'anunciaven les més prestigioses firmes catalanes que majoritàriament tenien els establiments al passeig de Gracia: Carbonell, roba interior, els mitjons Molfort's, teixits J. Martí, creacions de Santa Eulàlia, perfums de Myrurgia, tapisseria Tomas Aymat, les xocolates Amatller o les faixes de Madame X i altres botigues com els joiers J. Roca, el pelleter Soukhareff, cotxes, etc. Establiments que es tornaven a promocionar al final de la revista i en petit format, des de cases de mobles, hostals, restaurants, etc. Als articles es tractaven temes sobre bridge, moda, actrius, les senyorettes que es presentaven en societat mostrant l'àlbum de fotos, i incloïa altres reportatges d'actualitat, tots temes d'interès per a l'alta societat amb una secció exclusiva al cinema i espectacles.

A la primavera de 1933 s'inaugurava la secció de moda i esport de senyora a l'establiment Dique Flotante, tant a l'avinguda del Portal de l'Àngel nº 9 com al del carrer Canuda nº 45 i 47 de Barcelona. La invitació a l'acte consistia en un díptic en el que es feia ressò de l'orientació parisenca dels models posats a la venda i del domini de la tècnica de confecció emprada (fig. 10).²⁶

Fig.10. Díptic del Dique Flotante (1931). AFMA 31-14).

24. ADMA 1932. Quaderns d'esbossos datats el 1932 en els quals prioritza la moda femenina. Informació corroborada pels dibuixos conservats en el fons de l'ADMA, però és molt possible que fossin publicats l'any 1935, d'acord amb l'índex de la revista americana. Garcia-Portugués 2019, cat.núm. 427,p.226.

25. *D'Ací i D'Allà*, número 170, novembre de 1932. En aquest número també es recomanava dues publicacions d'art, una d'història de l'art de Josep Pijoan i altra intitolada *La Moda*, una història del vestit a Europa de Max von Boehn.

26. ADMA 1933. *Dique Flotante* fulletó de propaganda. El dibuix original il·luminat a mà fou un regal de l'artista a l'empresa (*Arte Comercial* 1951:17). Garcia-Portugués 2019, cat.núm. 401,p.223.

A la capital francesa, Andreu també era conegut com un dels decoradors més ben cotitzats, com a creador d'objectes rics en fantasia i complexos collages ornamentant miralls, mobles i marcs, entre d'altres.²⁷ En la seva faceta més artesanal demostrà ser molt imaginatiu, pacient i metòdic, explorant i manipulant tot tipus de materials. A l'exposició *Miroirs et poupées de Mariano Andreu*, que se celebrà a la Galeria Serge Roche, l'any 1935, s'exhibiren peces realitzades en paper maixé i vidre engomat, de fet, era un mestre de la papiroflèxia. Els patrocinadors de l'esdeveniment foren M. Huisman, Director de *Beaux-Arts*; M. Dézarrois, conservador del Museu Jeu de Paume; M. Jean-Louis Vaudoyer, conservador del Museu Carnavalet, i M. Henri de Régner, membre de l'Acadèmia Francesa, personatges tots ells rellevants dins del món de l'art amb els quals mantingué una estreta relació. La premsa amb motiu de la mostra destacà la magnífica elaboració dels marcs dels miralls, un objecte decoratiu molt valorat pels parisencs al qual es dedicaven un bon nombre d'artistes.²⁸ Henri de Régner al catàleg escriví: «Andreu est d'une ingéniosité diaboliques et ses mains savent tirer parti de toutes les matières», i sobre les mans de l'artista digué: «on le devinait merveilleusement adroites et sensibles, aptes à palper une étoffe, à caresser un relief, à manier le pinceau, la pointe, l'ébauchoir aussi bien qu'à ciseler le métal ou à froisser le papier, habiles à toutes les techniques, des mains d'artiste et d'artisan».²⁹

L'Européen també s'interessà per aquesta exposició en destacà els miralls, però encara més les escultures d'Andreu fetes amb paper maixé i altres materials.³⁰

A París, Andreu contribuí a potenciar el comerç entorn a la *Place Vendôme* i *La Rue de la Paix*. L'any 1937 es commemorava el tres-cents aniversari de l'elegància a la capital francesa. Tant als dibuixos, els esbossos com la litografia del cartell representà als promotors, Lluís XIV i Napoleó, com a gestors del *quartier* que transformaren en zona comercial de luxe amb la conseqüent presència de les firmes més importants del món. El text explicatiu del tríptic de propaganda anà a càrrec d'André Maurois, membre de l'Acadèmia francesa, pseudònim amb el qual es coneixia en el món literari a l'autor Émile Salomon Wilhelm Herzog.³¹

---

27. ADMA 1935. Exposició catàleg i Mauriès 2006.

28. Sandoval 1935:369; *Art et Décoration* 1935:199, i Sage 1937:32-5.

29. ADMA 1935. Exposició catàleg amb prefaci d'Henri de Régner.

30. *L'Européen* de 31 de maig de 1935, p.12.

31. El tríptic de propaganda es conserva a l'Institut del Teatre, un llegat de l'artista al teatre (MAE F43727-0). El cartell i els dibuixos es troben en col·leccions privades (Garcia-Portugués 2017-a: 157-184. Garcia-Portugués 2019:cat.núm. 580-581-582 i 583, p.235-236.

Fig.11. *Al·legoria dels perfums* (1938). (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 611).

L'any 1938, per a la firma de perfumeria Dana, Andreu realitzava un disseny que passà a escultura³² representativa de la casa i l'obra *Al·legoria dels perfums* (fig.11).

A Nova York, l'establiment Bergdorf Goodman exhibia l'oli *The women taken in Adultere* (1937), per gentilesa de la Valentine Gallery que aquest any 1938 realitzava una exposició a Mariano Andreu.³³ Una pàgina sencera de la revista *Town & Country*, del mes de gener de 1939, mostrava l'aparador on també hi havia disposada damunt d'una cadira la reproducció de *La charrette* (1934).³⁴ Aquesta mateixa revista, en el mes de novembre publicava les fotografies del vestuari i màscares que Andreu havia elaborat per The Continental Festivity, coneguda com *L'affaire Pecci-Blunt*.³⁵ Sobre les contribucions d'Andreu a la revista, editada simultàniament a Nova York i París, més endavant es reprendrà aquest tema.

L'Orb (1910-1914), el gran esmalt d'Andreu, sortia a la portada d'el *journal de L'Illustration* de Nadal de 1941³⁶ i incloïa un estudi de la trajectòria de l'artista català, junt als de Claude Monet, Berthe Morisot i Josep Maria Sert. El reportatge històric era sobre la reina de França, Anna Iaroslawnna, i com a temes generals tractaven les arts del foc i d'animals de companyia. A l'apartat de publicitat s'anunciaven productes de bellesa, perfums, sabons, sabates, material d'escriptori i begudes.

32. L'escultura s'exposà a les Galerías Padró de Barcelona, l'any 1978 (Garcia-Portugués 2019:329).

33. A la galeria novaïorquesa Valentine Gallery, Andreu exposava del 28 de novembre al 16 de desembre de 1938. ADMA 1938. Catàleg exposició.

34. ADMA 1939. Foto de l'aparador de Bergdorf Goodman i la revista *Town & Country*, gener 1939.

35. Leone, A. (1938), «L'affaire Pecci-Blunt», *Town & Country*, nº4193, Nova York, octubre 1938, p.51-53.

36. *L'Illustration*, París, Noël 1941, núm.5152, París 6/12/1941.

Durant els anys 1942, 1943 i 1944, Andreu participà en diverses exposicions que tenien per objecte exhibir els seus darrers treballs especialment en el món del llibre i de les arts decoratives a galeries i museus parisencs com la Galerie Renou & Colle (1942); el Musée des Arts Décoratifs i la Galerie d'orfèvrerie Cristofle (1943); el Palais de Beaux Arts (1944) i el Salon d'Automne (1945).³⁷ En totes aquestes exposicions mostrà la seva habilitat treballant diferents materials, en un període postbèl·lic marcat per la carència de matèries.

A la tardor de 1945, finalitzada la segona guerra mundial, Andreu realitzà diversos dissenys sobre moda per a la revista *Paris. L'Élégance Française*. Altres artistes com Marie Laurencin, E. Maurice Pérot i Martine Malclès també hi col·laboraren amb el ferm propòsit d'animar i atreure possibles compradors a visitar les botigues parisenes.³⁸ A les contribucions d'Andreu ens referirem més endavant en el següent apartat.

L'estiu de 1955 el matrimoni Andreu feia una *tourne* germànica. Des de l'hotel Regina Palace de Munic, Andreu escrivia a Manuel Rocamora per manifestar la seva admiració per les pintures, retrats amb vestits de puntes per dames, mobles i interiors que havia vist a la ciutat de Lübeck. Després animava al seu amic escriure un llibre sobre la història del vestit espanyol, convençut que es convertiria en una obra imprescindible tant des del punt patriòtic com artístic.³⁹

Quan Andreu havia deixat definitivament la casa de París i vivia a Biarritz, l'Institut del Teatre de Barcelona, llavors ubicat al Palau Güell, li reservava una sala per exposar les obres que havia llegat.⁴⁰ *La Vanguardia* va fer ressò de l'exhibició i l'escultura eqüestre en paper premsat il·lustrava la notícia per ressaltar el coneixement de l'artista en el camp de la moda del segle XVII i XVIII (Llopis 1964:37).

També, l'any 1969, i en resposta a la donació d'Andreu a la Catedral de Bayonne del *Crist de l'Amor i la Pietat* (1945), a *La Gazette de Biarritz* de 4 de novembre es descriuen les característiques d'un treball molt elaborat en l'ornament del marc elevat la importància del quadre: «cadre en bois recouvert de cuir blanc que l'on utilise per les fines reliures et provenant de peaux d'une race caprine espagnole. Des incrustacions de cristal noir brillant, contrastent avec la matité du parchemin.»⁴¹

---

37. ADMA 1942. Invitation; ADFET 1942. Pierre du Colombier 4/7/1942; ADFET 1942. Crítica G.P.Gros a *La Gerbe* 9/7/1942; ADMA 1943. Exposició catàlegs; Sánchez 2006-I:58 i 85.

38. Broglie 1945:75-77. Garcia-Portugués 2019:cat.núm. 703,p.245.

39. AFCMR. Carta d'Andreu a Rocamora, Munic 2/8/1955.

40. *Destino* 22 de febrer de 1964.

41. Basque Eclair, *La Gazette de Biarritz*, 4/11/1969 (Basques signa amb les inicials F.L.)

Contribucions en revistes de moda i decoració a partir de 1935

Andreu, contínuament mostrà la seva inclinació per recrear un ambient selecte, únic, a través d'objectes singularitzats, per tant s'erigí en un defensor en distingir l'objecte per la bellesa i per un segell personalitzat. L'exposició *Miroirs et poupées de Mariano Andreü* a la Galeria Serge Roche de l'any 1935, abans esmentada, va atraure l'atenció de les revistes *Art et Décoration*, *Beaux Arts* i *Le Figaro Illustré* de 1935, especialment una làmpada en forma de columna i un mirall coronat amb pinacle de l'*appartement de monsieur Serge Roche* (fig.12).

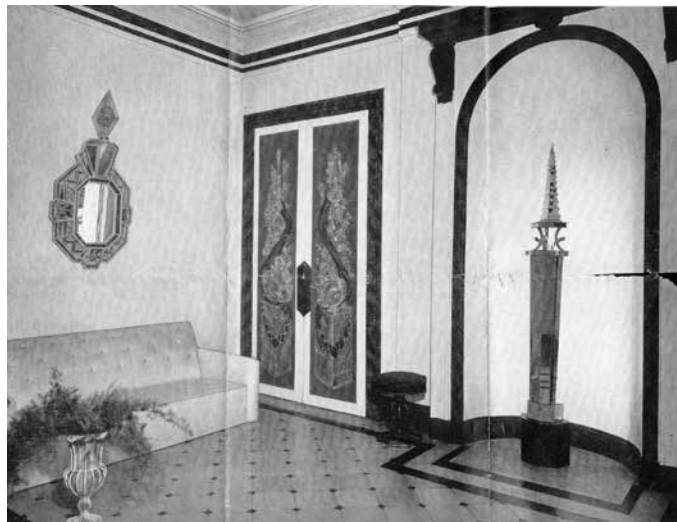

Fig.12. *Colonne polygonale* i *Mirall amb pinacle* (c.1935) apartament Serge Roche. ADMA 1935 (Garcia-Portugués 2019, cat. nº 528 i 530).

La revista mensual d'art modern, *Art et Décoration*, destinava un gran espai al reportatge d'interior de cases, sobretot del mobiliari.⁴² La del mes de maig de 1935, el redactor en cap L. Cheronnet reservava tot un capítol als magnífics i fantasiosos emmarcaments dels miralls de Mariano Andreu:

«Il me plaît par fois de me laisser séduire par le retour au décor, lorsqu'il est absolu, sans hypocrisie, lorsqu'il ne cherche à se prévaloir d'aucune raison, lorsqu'il s'épanouit dans ce barroquisme cher à Jean Cassou, lorsqu'il me propose des effets de ce merveilleux qu'aime tant Marcel Zahar... Nous faire entrer dans le monde des reflets à travers un cadre où les diaprures, les irisations, les scintillements et les transparences entre mêlent leurs jeux subtils, voilà ce qu'a entrepris Mariano Andreu, en usant pourtant de

42. Mariano Andreu va ser notícia en aquesta revista l'any 1930 per les obres que presentà al Saló de Tardor. Cogniat, R. (1930), «Salon Automne», *Art et Décoration*, LVII, gener-juny (juny) 1930, Paris, Ed. Albert Levy, p.185-192, il

matériaux tout simples et innocents en apparence: papiers multicolores, cell ophane brillant et translucide, découpés ou enroulés, cartons glacés, baguettes de bois amablement peintes, en trompe-l'oeil, torsades de fil, etc. Mariano Andreu, peintre, vient de se révéler poète».⁴³

Paraules molt reveladores de l'acceptació per part dels entesos i la crítica del treball d'Andreu, distingit per ser molt creatiu i ric en opcions. En aquest sentit a les cròniques de la *Gazette des Beaux Arts* es comentaven en algunes peces de l'exposició:

«Le plus étonnante représente un cavalier, brillant mousquetaire, revêtu de velours enodé d'or, juché sur un grand cheval blanc somptueusement hornaché, enrubanné, empanaché que piaffe dans un pré d'herbe drue et verte, dont chaque evrin est fait de papier découpé.» A continuació passava a tractar el tema dels miralls i marcs «... construit, avec au simple verre blanc et des papiers multicolores» de formes molt variades són senzills i sumptuosos a la vegada barrocs i també clàssics. Tècnicament recorden la “verrerie” de Venècia, el treball de vidriers, marbristes i musivaris «Décor climquant, fragile, riche de couleurs acides et fraîches, où tout est réalisé avec des bouts de papier doré peint, torud, tressé, découpé, frisé...». En conjunt considerava que tota l'obra d'Andreu emanava fantasia i harmonia «sur des thèmes surannés».⁴⁴

La Renaissance, tot i no ser una revista especialitzada en moda i mobiliari, incloïa anuncis de perfums, joieries, miralls, rellotges i recomanava creuers. L'objectiu de la mateixa era la difusió d'articles de fons. Per exemple, el número 8-9, d'agost i setembre de 1935, tractava els temes de la llum a l'obra Tizià, la funció de Villa Schifanoia (Florència) com a lloc de trobada d'artistes i intel·lectuals, els sonets de Mathilde Pomès i una retrospectiva d'Andreu de George Waldemar intitulada «Mariano Andreu et l'Eternel Humain», el crític començava per descriure'l: «Décorateur, graveur, ornemaniste, peintre et sculpteur... ».⁴⁵

Resulta sorprenent la intervenció d'Andreu a la portada de la revista *Art & Médecine* d'abril de 1935.⁴⁶ Aparentment és una publicació fora de l'àmbit o del circuit artístic, per tractar-se d'una edició reservada al debat, en la que participaven metges de diferents especialitats per comentar temes d'interès clínic, hospitalari, medicaments i tractaments

---

43. L.Ch. [Louis Cheronnet], «Les miroirs encadrés» [«Les glaces encadrées de Mariano Andreu»], *Art et Décoration*, París, maig de 1935, p.199.

44. Moutard-Uldry, R. (1935), «Cadres et poupées», *Beaux Arts*, v. XIII, 17/5/1935, p.4.

45. Waldemar, G. (1935), «Mariano Andreu et l'éternel humain», *La Renaissance de l'Art Française*, París, agost-setembre 1935, XVIIIe Année, núm. 8-9, p.78-83. Des de l'any 1927 al 1939, Mariano Andreu va ser notícia en aquesta publicació, més informació a Garcia-Portugués 2019.

46. *Art & Médecine*, París, abril, 1935.

medicinals. No obstant, es destinava un espai especial als viatges des d'una visió cultural en el que l'art era el protagonista. Entre els articulistes comptava amb l'acadèmic francès, Abel Bonnard, que recollia diferents impressions sobre l'art que s'hauria de veure a Itàlia, i el crític Paul Morand, que comentava com era la nova Venècia. Al final del número es relacionaven les activitats teatrals a París i es reservava un apartat per a les cartes en el que el cos mèdic bescanviava opinions, tancant l'edició.

Després d'aquestes primeres publicacions en les que Andreu havia estat protagonista, aviat passà a col·laborar amb els seus dissenys en revistes especialitzades en moda i decoració. Les portades d'algunes revistes parisenques i novaiorqueses importants com *Aux Trois Quartiers*, *Le Figaro Illustré* i *Town & Country* a finals de la dècada dels trenta són un bon exemple de les seves aportacions.

La revista mensual *Le Figaro Illustré* nasquè a finals del segle XIX sota l'empara del diari *Le Figaro* per a satisfer un públic interessat en l'art, la moda, el luxe i l'exquisit de la societat parisenca amb projecció internacional.⁴⁷ També informava sobre activitats d'oci destinada als *sportmen* i les *sportwomen*. Dins d'aquest públic Mariano Andreu encaixava perfectament. Per exemple el número de febrer de 1937 la revista dedicava un ampli espai a les trobades esportives a l'alta muntanya, concretament gent jove gaudint de les pistes d'esquí a Megève i Saint-Moritz. Inclouïa reportatges de l'assistència a espectacles com el patinatge artístic, de fet de tot tipus d'activitats vinculades amb el tema de la neu. El vestuari i els complements eren molt importants i per tant hi reservava un apartat especial intitulat «LA MODE PAR 10°» i a la bellesa, amb el missatge de com tenir cura de «La Beauté dans les neiges». Les fotografies que il·lustraven els temes eren protagonitzades per models elegantment abillades que exhibien abrics de pell de la firma Heim i barrets, alguns espectaculars, de Rose Valois, junt a cocodrils i tortugues que indicaven la utilització de la pell d'aquests animals per elaborar bosses, carteres, cinturons, etc. Es ressenyaven exposicions com l'Exposition Coloniale «La Leçon d'Ichtyologie» a la Costa Blava i la intitulada *Miroirs d'aujourd'hui*, al Palais de Gènes ou de Venise, on Andreu aportava els seus dissenys junt als de Bolette Natanson, Serge Roche, Camille Roche, Max Ingrand i Jean Hanau. L'articulista Albert Sage comentava l'originalitat emprada en la decoració dels miralls amb uns marcs espectaculars i concretament Andreu diu:

«Sans doute, il convenait d'adapter les oeuvres nouvelles aux conceptions architecturales d'aujourd'hui et à la lumière actuelle, toujours plus impérieuse. Ils n'y ont point failli. Mariano Andreu –cet artiste d'une originalité toujours en éveil- compose des cadres étonnants où il allie, avec un sens de la couleur

47. Editat per *éditions du Figaró, 14 Rond-Point des Champs Élysées, Paris.*

remarquable, le parchemin et le verre, le papier d'or ou d'argent.

... usant des ressources merveilleuse qu'offrent les techniques nouvelles, renouer avec éclat la tradition perdue depuis plus d'un siècle». ⁴⁸ (fig. 13)

Fig.13. *Mirall* (1935). París, col·lecció Alexandre Biaggi (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 525).

48. Sage, A. (1937), «Miroirs d'Aujourd'hui», *Le Figaro illustré*, febrer 1937, p.32-35.

La revista també presentava un avançament del que es duria a la primavera en “tissús” on es prioritzaven els motius esportius i especialment com a fet extraordinari destacava el logotip de la corona reial anglesa.⁴⁹ Incloïa un reportatge sobre una mansió del segle XVIII (Musée Nissim de Camondo), mostrant no sols l’arquitectura d’aquest període sinó també el mobiliari conservat d’aquest segle i del posterior d’estil imperi, vaixelles, tot tipus d’objectes decoratius, bustos, pintures, catifes i tapissos d’Aubusson amb motius florals, d’armes i caceres disposats en els diferents salons. Sota el títol «Trois décorations nouvelles aux Champs-Élysées» es passava al present per mostrar les novetats en mobiliari a París i l’últim en decoració de restaurants i botigues, incloent els comerços d’alta costura. A tota aquesta informació s’afegia els anuncis de les firmes més punteres parisenques de barrets, rellotges i tot tipus de complements. Finalitzava la revista amb un calendari de les exposicions més importants a visitar, dels esports d’hivern a Suïssa i es reservava un apartat a consells per a les dones amb publicitat dirigida a elles sobre bellesa, hotels, creuers i les principals estacions d’esquí.

Prèviament, en el número corresponent al mes de gener de 1936 de *Le Figaro Illustré*,⁵⁰ Andreu havia fet una col·laboració molt destacada il·lustrant la portada i les vint-i-cinc primeres pàgines de l’apartat petites històries. El tema del capità Cook a Hawaii difonia l’obra teatral que s’havia estrenat el 21 de novembre de 1935 al Théâtre Athénée de París intitulat *Supplément au voyage de Cook* de Jean Giraudoux, amb vestuari i escenografies d’Andreu. Seguien reportatges de cases-palaus a França, en aquesta ocasió el palau escollit era el de Fontainebleau i els teatres de Versailles i Compiègne; i tot un capítol dedicat al pintor flamenc Frans Hals. A continuació es presentaven successius espais reservats a la darrera moda, barrets, guants, cinturons, mocadors, portacigarretes, corbates, roba de la llar i decoració amb anuncis de firmes i botigues.

La revista del mes d’abril tenia com a tema principal de nou els viatges. Andreu realitzava una portada adient protagonitzada per una dona conduint a tota pressa un carruatge, com si el seu destí fos un món recòndit. Un estel de vent reforçava aquesta idea (fig.14).⁵¹

De nou, tornava a repetir protagonisme dissenyant la portada del número *Juillet-Aôut* de 1936 de *Le Figaro Illustré*, en la que es proposaven les millors zones per passar les vacances estivals i el vestuari de bany com a temes principals. Andreu representà la platja de Biarritz amb el far al fons i a primer pla una model abillada per anar a la platja (fig.15).

49. El tema responia a la coronació del rei George VI amb la reina Elisabeth Bowes-Lyon com a monarques del Regne Unit, dels dominis de la Mancomunitat Britànica i Emperadors de la Índia se celebrà a l’Abadia de Westminster de Londres, el 12 de maig de 1937 (*Le Figaro Illustré*, febrer 1937, p. 28-31).

50. Giraudoux, J. (1936), «Supplément au Voyage de Cook», *Le Figaro Illustré*, gener 1936.

51. *Le Figaro Illustré*, abril 1936, portada il.

Portava tots els complements de dissenys innovadors: barret, mocador, fulard tipus capa, en conjunt la roba adient i última moda sobre vestuari de bany.⁵²

Per al mes de desembre d'aquest any i per la mateixa revista, coincidint amb la festivitat de Nadal, dissenyava la portada d'acord amb la informació que es donava sobre les activitats teatrals i operístiques. La revista com a les anteriors seguia escrupolosament l'ordre d'incloure els reportatges i els anuncis de firmes importants sobre moda i viatges, temes d'interès especialment adreçats a l'alta societat europea.⁵³

Una altra revista parisenca, *Aux Trois Quartiers* destacava la roba de bany per l'estiu de 1936⁵⁴ i la roba de la llar i el mobiliari, tant de la casa com del jardí, així com els estris de cuina sota el títol l' *Ameublement* (fig.16). Els anuncis de botigues i recomanacions on localitzar el millor i més innovador eren essencials. Andreu dissenyà algunes portades d'una manera sublim i artística, fent referència al lector del que podia trobar al bulevard de la Madeleine de París, des d'objectes de regal a roba i mobiliari.⁵⁵

Fig.16. *Ameublement* (c.1937).
ADMA 1937. Revista
(Garcia-Portugués 2019, cat.nº 600)

En el mes de gener de 1937 el tema principal de la revista era la roba blanca. Sota el títol *Blanc* (fig.), de nou Andreu realitzà la portada, on aquest color era el protagonista. En aquest número es prioritzava l'anunci de les estovalles, cortines, tovalloles, barnussos, roba interior i tota mena d'uniformes per al servei domèstic.⁵⁶ La finalitat, com ja venia a ser costum, era la de donar vida als comerços del bulevard de la Madeleine (fig.17).⁵⁷

A l'altra costat de l'Atlàntic, la revista novaïorquesa *Town & Country* recreava per a un públic de poder adquisitiu elevat els ambients més selectes i donava informació de l'últim en moda, sempre posant la mirada a Europa. De fet, la revista americana era una versió molt propera a les temàtiques tractades per les revistes franceses abans esmentades.

52. *Le Figaro Illustré*, juliol, agost 1936, portada il.

53. *Le Figaro Illustré*, desembre 1936, portada il.

54. «Eté», *Aux Trois Quartiers*, Boulevard de la Madeleine et rue Duphot, Paris, estiu de 1936. Garcia-Portugués 2019 cat.núm. 543 p.234.

55. «Ameublement», *Aux Trois Quartiers*, Boulevard de la Madeleine et rue Duphot, Paris [1937 sic]. Garcia-Portugués 2019 cat.núm. 600 p.236.

56. «Blanc a Partir du 3 janvier», *Aux Trois Quartiers*, Boulevard de la Madeleine et rue Duphot, Paris, 1937. Garcia-Portugués 2019 cat.núm. 601 p.236.

57. «Violette», *Aux Trois Quartiers?* 1939, collection Recherches, Hors Texte núm. VI i «La Madeleine», *Aux Trois Quartiers* 1939? (ADMA 193[9?]. Garcia-Portugués 2019 cat.núm. 641 i 642 p. 239.

Fig. 14. *Le voyage* (1936). ADMA 1936. Revista (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 544).

Fig. 15. *Julio* (1936). ADMA 1936. Revista (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 546).

Fig. 17. *Blanc* (1937). ADMA 1937. Revista (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 601).

Fig. 18. *Boulevard de la Madeleine* (c.1939). ADMA 1939. Revista (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 642).

Fig.19. Indumentària per *The Court of Venus* (1938).
ADMA 1938. Revista (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 615).

El nom de Mariano Andreu era reconegut com a dissenyador del vestuari fastuós que havia elaborat per als organitzadors d'una gran festa a Villa Marlia, antiga propietat de la germana de Napoleó, i llavors del ministre d'exteriors italià, el comte Ciano. De fet, Arturo Lopez-Wilshaw com a director de l'esdeveniment intitulat *The Court of Venus*, anà vestit de Vulcà, i el comte de Castéja de faune (fig.19).⁵⁸ A la festa havia d'assistir-hi el més selecte de l'aristocràcia i de la política italiana, però el resultat fou un fracàs des del punt de vista de la crítica per considerar l'acte d'antisemita. S'havia exclòs de la llista de convidats alguns ministres, per tant, políticament incorrecte especialment pel fet de celebrar un ball tan espectacular en un moment tan delicat amb la pujada del feixisme. L'article es titulà «L'Affaire Pecci-Blunt» fent referència a com arribà a través del matrimoni el títol nobiliari de comte a milionaris americans.⁵⁹

58. Leone, A. (1938), «L'affaire Pecci-Blunt», *Town & Country*, v.93, núm. 4193, Nova York, octubre 1938, p.51-53. Garcia-Portugués 2019. Cat.núm. 612-616, p.237 i il·lustració al frontispici de la fotografia de l'artista elaborant el vestuari.

59. «Mini Pecci's uncle, Pope Leo XIII, gave her the title of Countess on her marriage to the American millionaire, Cecil Blumenthal, who changed his name to Pecci-Blunt and became a Papal Chamberlain». Androcles Leone per aclarir l'origen del conflicte escriví: «That the entire Pecci-Blunt family were American citizens who could not be controlled, financially or other wise, by Italian law, and finally, that the Pecci-Blunts might just as well leave Italy, abandoning their Roman art gallery which opened a very Fascist branch last winter in New York with Mrs. Cornelius Vanderbilt, Mrs. Vincent Astor, the Italian Ambassador, and others of the Countess' friends in attendance» (Leone 1938: 51-53).

Al marge de l'interès que pugui suscitar al lector des del punt de vista històric, el més important en aquest cas és la participació d'Andreu⁶⁰ com a artista en un acte que es presumia d'extraordinari dins la societat americana i italiana, i que també afectava a la europea per les cancel·lacions que es produïren.

La revista incloïa reportatges d'hotels, mansions i castells al camp destinats al gaudi de l'alta societat, així com un calendari social de casaments, presentacions en societat i viatges, actuant d'agenda unes voltes i d'altres d'àlbum fotogràfic de l'acte.

El mes de gener de 1939, Andreu era notícia com «a second revelation» en *Town & Country* i el mes d'abril sota el títol «One of the season's sensations was the American debut of the Spanish painter, Mariano Andreu at Valentine's». En aquest darrer cas s'editava a tota una pàgina l'obra *La Charette* (1934) i a la següent s'especificava «One of the season's sensations was the American debut of the Spanish painter, Mariano Andreu, at Valentin's. For each Picture he created a lavish frame. "La Charette" was bought by Harvey S. Ladew, M.F.H». ⁶¹ El text feia referència a la bona acollida de l'exposició d'Andreu a Nova York celebrada la tardor de 1938 a la Valentine Gallery (fig.20).

Fig. 20. *La charrette* (1934).
ADMA 1939. Revista
(Garcia-Portugués 2019,
cat.nº 478).

60. Aquesta mateixa revista considerà a Andreu com a artista revelació “the brilliant Spaniard known to few Americans outside of those who saw his costumes for the Pecci-Blunt ball in these pages. Andreu's flawless draftsmanship, baroque imagination, and consummate elegance created a proper flurry around the Valentine Gallery, and his ingenious frames were adjudged the best likely to be seen in a season of original framing.” Per després destacar a l'artista com un dels millors que han creuat els Pirineus (*Town & Country* 1939, gener).

61. «One of the season's sensations was the American debut of the Spanish painter, Mariano Andreu at Valentine's», *Town & Country*, núm. 4199, Nova York, abril 1939, p.48-49.

Fig.21. *Las cuatro estaciones* (1939).
ADMA 1939. Revista
(Garcia-Portugués 2019, cat. n° 640).

El mes de desembre de 1939, Andreu il·lustrava la portada del número de Nadal de la revista novaioquesa (fig.21). El contingut temàtic feia ostentació de les firmes més rellevants en joies, perfums, roba, begudes, cotxes, hotels, objectes de regals, productes de bellesa, tot tipus de complements com portacigarretes, passadors de corbates, botons de puny, armes, bosses, paper de cartes amb bonics dissenys, fins a la roba de llar, cristalleria i vaixel·la per aquests dies tan assenyalats. Talment com les revistes franceses es publicaven petits articles intercalats que feien ressò de les activitats de l'alta societat. N'és un exemple «The Ski Log» a Vermont o les festes de cap d'any a Versailles i a Monte-Carlo amb articles de fons. Es recomanava el retrat com a bon regal. Inclouïa petites històries sobre cacera, golf, música i destinacions paradisiàques. Els interiors de les cases degudament guarnides mostraven com havien disposat la decoració nadalenca. Finalitzava amb una part destinada a l'art i les exposicions a galeries i una altra als animals de companyia, els gossos i les diferents races.⁶²

De nou a París, i en aquest sentit de recomanar firmes i establiments de luxe, el número intitulat *Modes de printemps* d'abril de 1948 de la revista *Femina*⁶³ començava les primeres pàgines promovent firmes de renom, com Hermès, els rellotges Cartier, perfums de Chanel i Dana, joies i joieries de la Place Vendôme, pelleteries, hotels de luxe, fabricants de teixits, l'alta costura, cotxes com la berlina, xocolates i tot tipus de complements de marca com guants i mitges. Alguns d'aquests anuncis foren dissenyats per artistes. Després de 46 pàgines destinades a la propaganda, el sumari relacionava els temes d'actualitat. Un dels temes principals eren les festes en les quals actuaven com a models per exemple la *baronne* Jean de l'Espée, la *vicomtesse* G. De Carcarades, la *marquise* de Caumont i actrius procedents del món del teatre que lluien roba de firmes com Christian Dior, Balenciaga, Jeanne Lafaurie, Jacques Fath, Marcel Rochas i Nina Ricci. En aquest número Jean Cocteau retratava a Robert Piguet, com artista model representatiu de l'elegància, i Van Dongen presentava el retrat de Grès. A la secció de reportatges de moda es triaven palaus, especialment *la cour* o entrada per singularitzar i

62. *Town & Country*, Christmas Annual Number, Nova York, desembre, 1939, v.94, núm. 4207.

63. Dirigida per Robert Ochs i la redactora en cap de moda Martine Rénier incloïa el nom dels dissenyadors de moda que havien participat: Mariano Andreu estava entre Kolos Vari, J.B. Caumont, P.Simon, Brousse, Lepri, P. Pages, Reinoso, Gruau, Blossac, J.Demachi, Bosc, P. Mourgue, Barlier i Wecla.

contextualitzar el lloc adient on lluir les novetats, per exemple l'Hôtel des Ambassadeurs d'Hollande amb la princesa Troubetzkoy i la princesa Louise Murat que anaven vestides per Jacques Fath. Per aquest número es trià com a tema d'actualitat a l'artista Mariano Andreu per exhibir una mostra de la decoració i vestuari que havia realitzat per l'obra teatral de *Le Maître de Santiago* de Henry de Montherlant, segons paraules de l'autor: «nous sommes heureux de les publier et de mettre ainsi, sous les yeux de nos lectrices, la couleur sombre, sobre et noble d'une oeuvre que nous transporte au coeur mystique de l'Espagne du XVIe siècle, travaillée par les appétits de conquête et par les ardeurs, souvent humaines, d'une foi qui veut tout ignorer de ce qui n'est pas elle-même.» Com sempre Andreu era destacat per saber traduir en imatge el text de l'argument. Tancava la revista un apartat per a la música i les novetats.⁶⁴

La revista *Paris. L'Élégance Française*⁶⁵ comptà amb la participació de poetes i acadèmics encarregats de presentar petites històries que van ser il·lustrades per artistes de renom. Els anuncis de botigues i firmes de renom sobre moda, mobiliari, perfums, llibres, rellotges, productes de bellesa, entre d'altres inclosos formaven part de les novetats i el luxe que es vivia a París. Del sumari cal destacar els articles «Dans l'Europe Ravagée» sobre el viatge recomanat pel decorador Alexandre Benois, el d'«Ancone» a Itàlia de Jean Louis Vaudoyer i les «Feuilles de Voyage» de Paul Valéry. A l'espai «Chronique d'automne», els aparadors dels establiments als carrers adjacents a la Place Vendôme, Faubourg Saint-Honoré, rue de la Paix i avenue Matignon eren considerats els pontífexs del gust i de pelegrinatge obligatori per gaudir de la moda i del paisatge a la tarda pels Jardins des Tuileries (Broglie 1945:73).

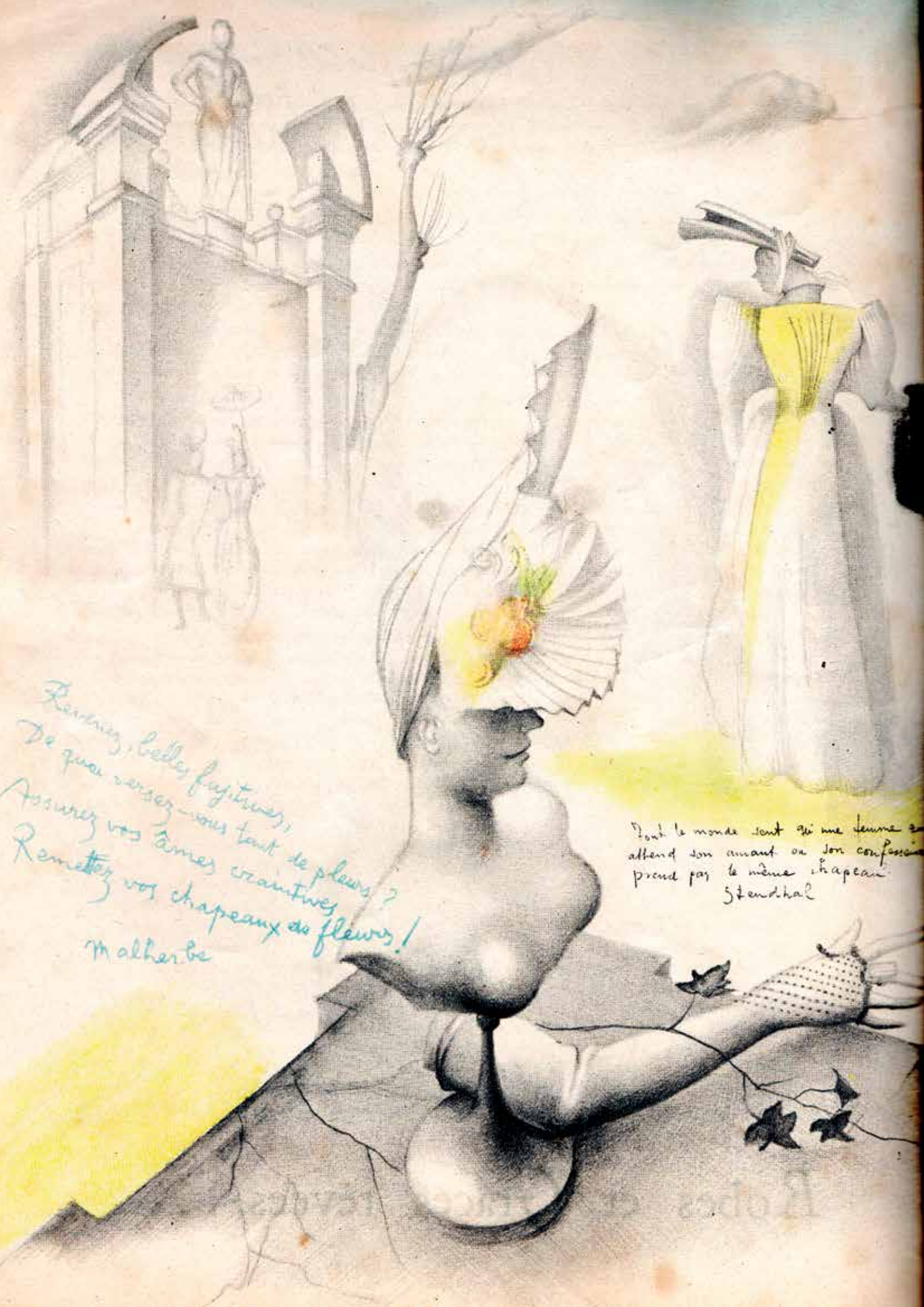
Sota el títol «A Robes et grâces Rêvées» es presentava una suite de composicions originals elaborades per artistes. Mariano Andreu interpretà transcripcions literàries de Stendhal, Agrippa d'Aubigné i François de Malherbe, en les que els autors havien destacat la importància que va tenir per ells el vestit. Andreu donava la seva visió a través dels seus dissenys amb tot tipus d'indumentària i complements: barrets, bastons, guants, paraigües, maniguets, unint poesia i disseny (fig. 22 i 23). Per la seva part, Marie Laurencin contribuïa il·lustrant un text de La Fontaine, que destacava la gràcia com més bella que la mateixa bellesa, E. Maurice Pérot feia el mateix sobre un text de Joubert i Martine Malcès interpretava textos de La Fontaine i Tristan L'Hermite.⁶⁶

Fig.22 i 23 doble pàgina següent. *Disseny de moda 1 i 2* (1945). ADMA 1945. Revista (Garcia-Portugués 2019, cat.nº 703).

64. «Le Maître de Santiago par Henry de Montherlant. Décors et costumes de Mariano Andreu», *Femina* (Nº Hors Série), Modes de Printemps, Paris, abril 1948, p.132-133.

65. Broglie (1945), *Paris. L'Élégance Française, Automne*.

66. Broglie 1945:75-77. Garcia-Portugués 2019:245, cat.núm. 703.

Revenez, belles fugitives,
De qua versez-vous tant de pleurs ?
Assurez vos âmes craintives
Remettez vos chapeaux de fleurs !
M. Alherbe

Dont le monde sait qu'une femme en
attend son amant ou son confession
prend par le même chapeau.
Stendhal

Je regardai souvent cette coquette à cause
de robes charmantes qu'elle portait. J'aimais à
la fête me robe bien faite; c'est pour moi
la volupté.
Stendhal

Amour, que de beautés, que de lies, que de roses!
mais pourquoi retiens-tu tes pommettes enrochées?
Je t'ai montré mon cœur, au moins montre ton sein...
Agrippa d'Aubigné

Com totes les revistes destinades al luxe, també aquesta disposava d'uns apartats reservats als llibres, teatre, música, les arts i el cinema, així com als espectacles i a les activitats socials de caceres, festes i celebracions remarcables a París on s'exhibien la darrera moda en vestuari, però també en mobiliari, arquitectura i jardí.

***

En l'obra de Mariano Andreu sempre es troba aquesta inclinació per exhibir el vestuari tant a les figures femenines com a les masculines, sent especialment interessants els complements que dota a cadascun dels personatges representats. A la dècada dels anys trenta és fa summament evident la dedicació d'Andreu a aquest sector per les seves contribucions a revistes de moda i pel nombre de pintures que inclouen com a petit detall o com a tema principal vestuari i accessoris per a activitats esportives, sent molt notoria l'etiqueta que realitzà per a la firma Dana.

D'altra banda, en moltes ocasions els complements o detalls són els que ajuden a interpretar el sentit iconogràfic de l'obra, sigui o no destinada al teatre, sobretot a partir dels anys cinquanta quan la seva dedicació a aquest món s'intensifica. Són nombrosos els exemples que es podrien relacionar on s'especifica no sols els colors, el tipus de roba, sinó també aquells complements que els protagonistes han de dur per a cada ocasió, siguin models, funàmbuls o actors, des de màscares, paraigües, para-sols, mocadors, etc. Unes voltes per mostrar l'elegància dels personatges i d'altres per donar naturalitat dinàmica a uns figurins teatrals i treure'ls de l'hieratisme. Tot un luxe de detalls que a les grans composicions i a les escenografies també es detecta en el mobiliari i objectes inclosos, mostrant així la seva cura com a dissenyador de decorats.

Els seus coneixements i l'habilitat que demostrà treballant tot tipus de materials, així com la seva capacitat creadora amb una empremta que el distingí, el situa dintre d'aquesta dualitat d'artesà i de gran artista, que sap conjugar perfectament en la línia d'Arts & Crafts.

Respecte a l'assistència del matrimoni Andreu a les festes socials que se celebraven en mansions o *hôtels* de l'aristocràcia parisenca, difícilment podem accedir a més informació, justament pel seu caire de privat. És evident com així s'ha pogut demostrar que el matrimoni sovint era convidat a importants recepcions socials. Sortosament, per algunes contribucions que realitzà com a dissenyador en algunes de elles hem pogut conèixer la seva participació, que d'altra manera no sabria'm. Comptades ocasions, però prou significatives, demostren que existí un món que pocs privilegiats pogueren gaudir. De fet, l'artista en moltes obres proporciona pistes d'aquest ambient aristocràtic que ell

havia conegut quan plasmava una manera de vida fastuosa i selecta que al mateix temps corria perill de desaparèixer després de la Segona Guerra Mundial. Recreacions que fan evident la participació d' Andreu a aquests actes socials pel nombre de detalls que incorporà tant en vestuari com en decoració. Segurament, els seus escenaris i personatges responen i poden ser considerats els epígons d'una època en què encara els rics eren famílies nobles o bé provinents de l'alta burgesia emprenedora que tenen com a model la vida de la noblesa antiga en quant a educació, els gustos, la convivència i sobretot el mecenatge d'artistes.

ARXIU DOCUMENTAL

Arxiu Documental E.Garcia Portugués

ADEGP 1914. Fotocòpia del cartell de l'exposició de la joieria Valentí.

Arxiu Documental i Fotogràfic Eliseu Trenc

ADFET 1942. Pierre du Colombier 4/7/1942.

ADFET 1942. Crítica G.P.Gros a La Gerbe 9/7/1942.

Arxiu Documental Mariano Andreu

ADMA 1913. Exposició catàleg Neue Kunst Hans Goltz (Munic).

ADMA 1931. Invitació i menú en honor al Maréchal Lyautey.

ADMA 1932. Quaderns d'esbossos datats el 1932.

ADMA 1933. Dique Flotante fulletó de propaganda.

ADMA 1935. Exposició catàleg galerie Serge Roche (París).

ADMA 1938. Exposició catàleg Exposició Valentine Gallery.

ADMA 1939-1959. *Empreintes* (Memòries de l'artista).

ADMA 1939. Fotografia de l'aparador de l'establiment Bergdorf Goodman.

Arxiu Fotogràfic Mariano Andreu (AFMA)

Arxiu Fundación Cultural Privada Manuel Rocamora

AFCMR. Carta d' Andreu a Rocamora, Munic 2/8/1955.

Biblioteca Gran Teatre de Liceu de Barcelona

BGTLB 1922. Programes de mà del Gran Teatre del Liceu de Barcelona.

Biblioteca Nacional de Catalunya

BNC. Fons Mompou. Cartes de Frederic Mompou als seus pares datades.

Museu d'Arts Escèniques (Institut del Teatre de Barcelona)

MAE F43727-0. Tríptic de propaganda.

FONTS BIBLIOGRÀFIQUES

Abril, M. (1914), «Mariano Andreu. Pintor, esmaltador y repujador», *Gran Mundo*, Any I, núm. 4, 15/6/1914, p.19-25.

Aguilar, M. (1929), «Dels 'Poilus' als esnobs o la internacional de butxarisme», *Mirador*, any I, núm. 41, 7/11/1929, p.3.

Art & Médecine, París, abril, 1935.

[*Art et Décoration* 1930-1935]

«Chronique», *Art et Décoration*, París, gener 1930, p.XI.

Cogniat, R. (1930), «Salon Automne», *Art et Décoration*, LVII, gener-juny (juny) 1930, París, Ed.Albert Levy, p.185-192, il .

L. Ch.[Louis Cheronnet], «Mariano Andreu a la Galerie Druet», *Art et Décoration*, París, 21/5/1932, p.IV-V.

L.Ch. [Louis Cheronnet], «Les miroirs encadrés» [«Les glaces encadrées de Mariano Andreu»], *Art et Décoration*, París, maig de 1935, p.199.

[*Aux Trois Quartiers* 1936-1939]

«Été», *Aux Trois Quartiers*, Boulevard de la Madeleine et rue Duphot, París, 1936.

«Ameublement», *Aux Trois Quartiers*, Boulevard de la Madeleine et rue Duphot, París [1937 sic].

«Blanc a Partir du 3 janvier», *Aux Trois Quartiers*, Boulevard de la Madeleine et rue Duphot, París, 1937.

«Violette», *Aux Trois Quartiers?* 1939, collection Recherches, Hors Texte núm. VI.

«La Madeleine», *Aux Trois Quartiers* 1939? (ADMA 193[9?]).

Basque Eclair, *La Gazette de Biarritz*, 4/11/1969 (Basques signa amb les inicials F.L.).

Brogie, I. de (1945), «Chronique d'Automne» i «Robes et Grâces Rêvées», *Paris. L'Elégance Française*, París, Automne, 1945, p.72-73 i 74-80.

[*Beaux Arts* 1930-1935]

P.B., «Arts Décoratifs. L'Émail Moderne sur metal en France. Druet», *Chronique des Arts et de la Curiosité. Beaux-Arts*, v.VIII, núm. I, 1930, p.20.

Moutard-Uldry, R. (1935), «Cadres et poupées», *Beaux Arts*, v. XIII, 17/5/1935, p.4.

D'Ací i D'Allà, número 170, novembre de 1932.

[*Femina* 1948] «Le Maître de Santiago par Henry de Montherlant. Décors et costumes de Mariano Andreu», *Femina* (Nº Hors Série), Modes de Printemps, París, abril 1948, p.132-133.

Foyer, núm.1, 12/10/1910; núm.2, 19/10/1910; núm.3, 26/10/1910; núm.4, 2/11/1910; núm.5, 9/11/1910.

L'Esquella de la Torratxa, núm. 1754, any XXXIV, 9/8/1912, 520-521.

L'Européen de 31 de maig de 1935, p.12.

L'Illustration, Noël 1941, el journal de Paris 6/12/1941 núm. 5152.

[*La Vanguardia* 1934], «Mariano Andreu y el País Vasco», *La Vanguardia*, 28/11/1934, p.11.

[*Le Figaro Illustré* 1936-1937]

Giraudoux, J. (1936), «Supplément au Voyage de Cook», *Le Figaro Illustré*, gener 1936, p.6-25.

Le Figaro Illustré, abril 1936, portada il.

Le Figaro Illustré, juliol, agost 1936, portada il.

Sage, A. (1937), «Miroirs d'Aujourd'hui», *Le Figaro Illustré*, febrer 1937, p.32-35.

Museum, núm.7, 1913, p.259-263.

Oriol, Héctor. (1911), «Ismael Smith», *Pequeñas Monografías. Pintura y Escultura*, Madrid, 1911, p.417-431.

Revista Nova des del núm. 4 fins al 18, del 2 de maig al 6 d'agost de 1914.

Sandoval, M. (1935), «Las actividades Artísticas de París. El pintor Mariano Andreu», *Revista Ford*, Barcelona, octubre 1935, p.366-371.

Sempronio (1964), «Mariano Andreu abandona París, que la pintura abstracta ha entristecido», *Destino*, núm.1385, 22/2/1964, p.43.

Solé de Sojo, V. (1913), «Hablando con Mariano Andreu», *El Día Gráfico*, 25/11/1913, p.7.

[*Town & Country* 1938-1939]

Leone, A. (1938), «L'affaire Pecci-Blunt», *Town & Country*, v.93, núm. 4193, Nova York, octubre 1938, p.51-53.

«A second revelation», *Town & Country*, Nova York, gener 1939 (fotografia establiment).

«One of the season's sensations was the American debut of the Spanish painter, Mariano Andreu at Valentine's», *Town & Country*, núm. 4199, Nova York, abril 1939, p.48-49.

Town & Country, Christmas Annual Number, Nova York, desembre, 1939, v.94, núm. 4207.

Waldemar, G. (1935), «Mariano Andreu et l'éternel humain», *La Renaissance de l'Art Française*, París, agost-setembre 1935, XVIIIe Année, núm, 8-9, p.78-83.

BIBLIOGRAFIA

Arte Comercial, any V, núm. 30, 1951, p.14-17.

Borri, Natacha (2018), «Sport et mode: le match gagnant», *Sur-la-Terre*, núm. 69, Switzerland.

Cote 2018, «L'Air du temps. L'art de la modernité (900-1930)», *Cote*, núm. 139, Genève, abril i maig.

Beltrán, Cl. ; Sánchez, S. (2016), «Foyer: una desconocida revista de espectáculos en torno a 1910», *Emblecat*, núm.5, 2016, p.163-188.

Garcia-Portugués, E. (2019), *Mariano Andreu (1888-1976). Biografia i catàleg raonat*, Barcelona, ArsNostrum Ed.

Garcia-Portugués, E. (2018-a), «Mariano Andreu. Retrat i caricatura», *Emblecat*, núm.7, Barcelona, Emblecat Edicions, 2018, p.87-112.

Garcia-Portugués, E. (2018-b), «Mariano Andreu», *Repertori de col·leccionistes i col·leccions d'Art i Arqueologia de Catalunya* (RCCAAC), Barcelona, Institut d'Estudis Catalans, entrada.

Garcia-Portugués, E. (2017-b), «Mariano Andreu col·leccionista, restaurador i creador», *LOCVS AMOENVS*, núm.15, Barcelona, Universitat Autònoma de Barcelona, 2017, p. 245-257.

Garcia-Portugués, E. (2014), «Salome y Elektra de Richard Strauss en Barcelona», *Emblecat*, núm.3, Barcelona 2014, p.133-158.

Garcia-Portugués, E. (2008), «Entre lo aparente y lo real en la vida y en la obra de Mariano Andreu», Congreso Internacional *Imagen y apariencia (Siglos XV-XXI)*. Murcia, Universidad de Murcia, 19-21/11/2008.

Llopis, A. (1964), «Instituciones Barcelonesas. El mundo del Teatro. Otro regalo importante», *La Vanguardia*, 19/7/1964, p.37.

Mauriès, P. (2006), *Serge Roche*, París, La Promeneur & Galerie Chastel Maréchal.

Sangrà, Laura (2018), «Exposicions amb molta tela», *Ara*, 18 de juliol 2018, p.4 i 5.

Sánchez, P. (2006), *Dictionnaire du Salon d'Automne. Répertoire des Exposants et liste des Oeuvres presentees*, v.I 1903-1945, Dijon, l'Echelle de Jacob, MMVI.

Vertpuys (1932), «La Saison de Paris», *A Paris*, 1932, p.3.

Vidal Oliveras, J. (1999), *Santiago Segura: 1879-1918. Una historia de promoció cultural* (cat. exp.) Sabadell, Museu d'Art de Sabadell, 4/12/1998-11/4/1999.

* totes les fotografies i imatges incloses en aquest article sobre l'artista Mariano Andreu tenen el © d'Esther Garcia Portugués, per tant està prohibida la seva reproducció en qualsevol medi digital i imprès.